

NOVI TRIJUMFALIZAM

Nadoh nedavno u antikvarijatu jednu staru knjižicu, izdanu početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Knjižica je pokušaj životopisa Apostola Jude Tadeja. Narrativni pobožnolegendarni dijelovi pisani su talijanski, a kritičke note, u kojima pisac brani svoje i otklanja protivne naučne hipoteze, latinski. Pisac u predgovoru objašnjava tu dvojezičnost time što »vjerni puk kršćanski« ne bi u neukosti svojoj razumio njegova učena razglabanja, niti bi ga ona u pobožnosti njegovoj zanimala.

Toj knjižici malo nedostaje da navrši sto godina. Ali njezina metoda kao da je, ponegdje u katolicizmu, još uvijek aktualna i smatrana prikladnom. Osobito u katoličkoj štampi, i posebno u štampi katoličkih kulturnih provincija.

Mi danas kao da imamo stvarno »dvojezičnu« katoličku štampu, bez obzira kojim je nacionalnim jezikom pisana. Razlika tih dvaju »jezika« nije tolika u tehnici pisanja (popularnoj ili znanstvenoj) koliko u pristupu tematici.

Nalazimo se zapravo pred pojavom bifurkacije nakon zaokreta. Zaokret u načinu katoličkog pisanja započet je već prije prvog svjetskog rata, prvenstveno u klasi visokih francuskih intelektualaca, koji su počeli pisati katolički »za svakoga«, dok se dotada, uglavnom, katolički pisalo samo »za katolike«. Zaokret se učvrstio i prinosom konveriteta: iz agnosticizma ukorijenjenog u etičkom liberalizmu, iz protestantizma ukorijenjenog u slobodi savjesti; prinosom duboko ličnim, duboko lično propaćenim i zato nesklonim da se izražava banaliziranim stilom jednog katoliciteta ovještalog kao stari kraljevski plašt od hermelina — plašt koji je mnoge deformacije pokrivao u ime dostojanstva i monolitnosti Crkve. Poslije toga velikog zaokreta u katoličkoj štampi stalno traje nastojanje da se piše »za svakoga«, to jest da se daju tekstovi koji ino-vjerce, agnostike i ateiste neće odbijati klerikalnom usukanošću i apodiktnošću, križarskom agresivnošću ili devotnom sladunjavošću. Danas se gotovo svi slažemo u tome da katolički tekstovi, ako hoće da budu produktivni, ne smiju biti ni zasukani, ni agresivni, ni sladunjavi. Točka međutim u kojoj nastaje bifurkacija jest zauzimanje

stava prema problemu. Prema problemu uopće. Prema fenomenu problema. Tu se katolička štampa grana na trijumfalističku i refleksivnu.

Za trijumfaliste fenomen problema u katolicizmu kao da postoji samo zato da bi se moglo ustvrditi kako »Crkva ima za nj rješenje«. Piše se to moderno, pristupačno, dobrom tehnikom, bez usukanosti, bez agresivnosti, bez slandunjavosti, ali uvijek se sve svodi na trijumfalističku sigurnost da »Crkva ima rješenje«. A budući da u Crkvi ima mnoštvo stvarnih problema za koje Crkva nema rješenje, za koje Crkva rješenje mučno i naporno traži, o tim se problemima u trijumfalističkoj štampi ne govori. Oni se najradije prešućuju. A ako ih baš nikako nije moguće prešutjeti, ako upravo gore pod noktima, onda se kaže da se »očekuje odluka crkvenog Učiteljstva«. Stari trijumfalizam baca anateme na one koji nisu htjeli ne misleći »očekivati odluke crkvenog Učiteljstva«. Novi trijumfalizam ne baca anateme, nego umirujuće osmjehe: i u tome je i sva razlika između staroga i novog trijumfalizma. Tamo gdje je stari lomio štap nad čovjekom koji je mislio, novi ljubezno poziva: čekaj dok crkveno Učiteljstvo smisli... (I pri tom se smeće s uma da crkveno Učiteljstvo ne »smišlja«, nego tek prosuđuje da li je u skladu s depozitom Vjere ono što su smislili oni koji su imali hrabrosti misliti na svoj rizik i opasnost: da nije tako, ne bi bilo teologije — crkveno učiteljstvo teologiju ne stvara, nego je ocjenjuje).

Osobito mučan aspekt toga trijumfalističkog atendizma jest to što njegovi tehničari osobno i privatno i te kako imaju izvjesno mišljenje o ovom ili onom problemu kojega rješenje još nije definirano službenom odlukom Magisterija. Poučno je, na primjer, uspoređivati privatna pisma i privatne izjave neotrijumfalista s javnim pisanjem njihove štampe. U javnosti se strpljivo i vjerno smiješimo, čekamo odluku Magisterija i pozivamo publiku na isto strpljivo i vjerno čekanje: privatno želimo da smjerno očekivana odluka Magisterija bude u skladu s našim osobnim mišljenjem i bojimo se hoće li biti. Tu se javlja i tipično vojnički, karabinijerski mentalitet: privatno (samo privatno i privatno izraženo, dabome) ja mogu misliti ovako ili onako, ali ako Magisterij konačno odluči da je ovako a ne onako ili obratno, ja ću bez obzira na svoje dosadašnje (privatno) mišljenje službenu odluku Magisterija ja-

vno prihvatiti i javno braniti svom svojom odlučnošću. To je, zapravo, mentalitet mehaničke discipline, isti kao u starom trijumfalizmu, samo ovijen osmijehom mjesto stare grimase. Razlika između staroga i novog trijumfalizma svodi se dakle na razliku između osmijeha i grimase. To je također izvjestan napredak — ali na istoj liniji abdikacije od ljudske autentičnosti. I kako je moguće smatrati da će nekoga iz »svijeta« poziv na abdikaciju od ljudske autentičnosti privući samo zato što je danas nasmiješen a ne kao jučer namršten — to ostaje neobjašnjivo.

Svim ovim ne želim reći da katoličko načelo prihvaćanja odluka crkvenog Učiteljstva treba naprosto odbaciti. Ne odbaciti: treba ga demehanizirati. To jest, treba mu skinuti značaj slijepe vojničke poslušnosti. Jedna poslušnost koja se u ime Crkve smije tražiti, jedina poslušnost koja se učiteljstvu Crkve po savjesti može dati, jest poslušnost ljubavi prema Isusu Kristu: Gospodinu i Učitelju koji je živ u Svojoj Crkvi prisutan i u njezinim historijskim zapinjajima; koji je izabrao Crkvu da po njoj živi i Historiji, da se u njoj i po njoj ostvaruje u nesavršenosti vremena.

Iz trijumfalističkog uvjerenja da »Crkva ima rješenje za sve« nastaje i još jedna deformacija, konstantna u takozvanoj katoličkoj štampi za šire slojeve, ili, kako su govorili stari trijumfalisti, »za puk«. To je deformacija također zajednička starom i novom trijumfalizmu, samo što se u starom izražavala borbena i egzaltiranoedifikatorna, dok se u novom pokušava izražavati mirno i bez patosa. Tu deformaciju moglo bi se nazvati katoličkom ždanovštinom. Metoda joj je ista, manihejska: sve »naše«, sve »tuđe« ili »protivno« zlo. Isto je i siromaštvo psihologije, ista i osnovna teorija da sloboda pisca mora biti podvrgnuta služenju »ideji«. I, kao rezultat, ista je i odsutnost stvarne umjetničke vrijednosti u takvoj agitpropovskoj naručilovki: ždanovština, ma kakav atribut stajao ili ne stajao pred njom, ma kakve boje tintom bila pisana, vazda znači eunuštvo duha.

Katolička ždanovština, kao i svaka, misli da mora edificirati mjesto da analizira. Analiza bez edifikacije, analiza koja samo pokazuje kakav netko ili kakvo nešto jest, takva je analiza u toj vrsti pisanja nedopustiva, tabu. Dopustiva je samo konvertitska analiza: prikazivati čovjeka kako se od »protivnika« obratio u »našega« — to se može jer je edifikatorno. Ali prikazivati čovjeka koji nije »naš« i

V doč

koji ni do kraja balade ne postaje »naš«, prikazivati takva čovjeka jednostavno, ljudski, bez »naše« propagandističke apreture — to se ne može jer nije edifikatorno. A iznad svega: i katolička ždanovština, kao i svaka, neumoljivo ne dopušta da se kritički, ili i naprosto realistički bez lakirovke, pokazuje i netko tko je »naš« ili i nešto što je »naše«. Sve »naše« mora biti primjerno, o svemu »našem« što nije primjerno treba šutjeti — »da se narod ne sablazni«.

Tim tabuom obilovala je stara katolička edifikatorika, ali bilo bi naivno misliti da ga je nestalo u njezinu novom rječniku i tehnici. Na primjer, prije neke dvije godine pisac ovih redaka pokušao je prikazati jedan katolički ženski lik u jednoj crtici namijenjenoj katoličkim novinama za »široku publiku«. Lik je bio uzet iz života: duboko katolički po uvjerenjima, moralno čist i strog, ali zapravo više stoički nego kršćanski: krut, tvrd, zatvoren u obdržavanje Zapovijedi bez ljubavi. Crtica nije objavljena: piscu su javili iz uredništva da mu je to »možda umjetnički najjači« lik u njegovim crticama, ali da se crtica ne može objaviti jer da taj lik djeluje odbojno. To je samo jedan primjer. Više, i bolnijih, primjera mogli bi posvjedočiti autori koji misle kršćanski i pišu kršćanski, ali nemaju gdje objaviti svoje radove na ovom našem trijumfalistički edifikatornom prostoru, jer ti njihovi radovi daju kršćanstvo samo svojom nefarbanom ljudskom istinom, bez konvertilske propagande i bez smišljene konformističke šminke.

U manifestu »Serapionove braće«, ruske književne grupe iz dvadesetih godina, ima mjesto koje se potpuno može primjeniti na književnu (i ostalu tiskovnu) situaciju u provincijama katoličkog trijumfalizma, novog ne manje nego starog: »Uvjereni smo da je današnja literatura u Rusiji nevjerojatno osrednja, uskrobljena i monotona. Dopušta nam se da pišemo novele, romane i drame pod uvjetom da njihov sadržaj bude 'socijalan' i da kategorički obrađuju suvremene teme. Mi naprotiv tražimo samo jedno: da umjetničko djelo bude organsko i autentično, i da živi svojim posebnim životom«. Točno isto događa se i u katoličkom književnom (i ostalom) konformizmu, a ujedno se u njemu događa i jedan apsurd koji bih nazvala apsurdom katoličkoga provincijalnog snobizma. To jest, fideipropagandistička štampa spremna je svakom prilikom trijumfalistički pisati o »velikim katoličkim književnicima« iz svijeta, ali tematika tih velikih katoličkih književ-

nika ostaje sistematski zabranjena našim katoličkim piscima koji žele da im se radovi objavljuju kod katoličkih izdavača. Na primjer, spremni smo se hvaliti Grahamom Greenom kao svojom katoličkom slavom, ali naši trijumfalistički izdavači dobro bi se čuvali objaviti djelo našega katoličkog pisca u kojemu bi glavni lik bio sličan svećeniku iz Greenove »Moći i slave«. Ne samo, nego je ovaj Antemurale Christianitatis jedan od rijetkih katoličkih naroda koji toga djela Grahama Greena — djela koje spada među najveća ostvarenja moderne književnosti uopće — nema na svome jeziku niti će ga tako skoro imati.

Taj sterilizatorni tabu katolička ždanovština na intelektualnom se planu osjeća jednako antipatično kao na književnom. U katoličkoj ždanovštini ne raspravlja se ni o čemu; mjesto toga, u katoličkoj ždanovštini, kao i u onoj »drugoj«, slijedi se direktiva. Zato se u provincijama katoličke ždanovštine mogu na prste izbojiti autentični teolozi, kao što se na prste mogu izbrojiti književnici-stvaraoci. Zato provincije katoličke ždanovštine na općem intelektualnom planu Crkve ili ne znače ništa ili znače potezanje natrag. Intelektualna katolička ždanovština kao da je uzela sebi za geslo: ne misliti, nego slušati. U jednom takvom krugu čula sam, nakon objave jedne papinske enciklike, ovakvu izjavu: »Pa šta ćemo je komentirati? Papa je sve rekao i komentirao je sam sebe«. O toj enciklici (Mysterium Fidei) napisana je dosad biblioteka komentara. Ali ne u provincijama katoličke ždanovštine.

Treća karakteristična crta katoličkoga neotrijumfalizma jest izvjesna vulgarnost. Stari katolički trijumfalizam bio je viktorijanski zakopčan u izrazima, i vulgarnost novoga vjerojatno je reakcija na tu drugu zakopčanost. Ta pojava uostalom nije samo katolička; ali ono što je čini opasnom za katolicizam jest izvjesno vulgariziranje duha, vulgariziranje Vjere kroz vulgarnost izraza. Danas kao da se u ime afirmacije kršćanske inkarniranosti u svijet izgubio ponegdje osjećaj granice dobrog ukusa. Prilagođavanjem Vjere lošem ukusu možda se Vjeru može »omasoviti«, ali kvalitet njezina doživljavanja time neće porasti. Za vulgarno shvaćanje marksizma Isaac Deutscher skovao je naziv: Schustermarxismus. Danas se već može govoriti i o šusterkatolicizmu. Sama po sebi ni ta pojava nije sasvim nova: novom je čini novi prostor na koji je prodrla. Jučer se takav prostački katolicizam kretao na području

cerebralnosti, izražavao se u gluhim i tupim predrasudama protiv svega što nije bilo »naše«: danas od cerebralnoga kao da masovno postaje emocionalan, čak gotovo fiziološki, i teži da se, pisanjem izvjesne trijumfalističke štampe i izvjesnim »modernim« (a zapravo pomodnim) odgojem oko sakristija, proširi na mlade iz srednjih škola i s fakulteta, obuhvaćajući još reformirane duše izvjesnim »lakim katolicizmom«, moralno neotesanim i previše fiksnim na jedan (seksualni) sektor morala, intelektualno sigurnim s praznim, duhovno nasmijsanim, a okrutnim. To su novi oblici šusterkatolicizma, možda teži i opasniji od starih.

Četvrtu značajku neotrijumfalističkog zamaha ja bih nazvala hipertrofijom sintetizma. Propovijeda se o »novom licu Crkve«, ali se praktički ne želi izglediti ni jedan nabor na njezinu starom licu. Na primjer, propovijeda se kristocentričko vraćanje biblijskim izvorima, ali se i dalje uporno razvija barokne spanjoleskne nebiblijske pobožnosti. Nespretno se (i u zastarjelim egzegetičkim kategorijama osobito glede Starog Zavjeta, ali i Novoga: u nedostatku moderne biblijske naobrazbe, a iznad svega u gluhoći duha pred Misterijem Izraela) — nespretno se, velim, propagira Biblija po direktivi, a lakonogo se trči čak u Garabandal po srcu našem baroknom. Zagovara se intelektualno produbljenje Vjere, a daju se u masovnim nakladama u tu svrhu fideipropagandističke simplifikacije koje nisu ni duboke ni intelektualne. Glorificira se »novo doba Crkve«, ali se apologetički brani i najneobranjivije događaje i pojave iz staroga doba. Govori se o socijalizaciji, a misli se još uvijek populističko-paternalistički. Govori se o solidarnosti, a djeluje se još uvijek u starim okvirima karitativnosti. Agitpropuje se s proročkim zaokretom Ivana XXIII, ali se nastavlja uvjeravati u linearnost razvitka Crkve, i u to kako je Crkva uvijek u historiji odgovarala potrebama vremena, kako dakle u njoj nikad nije bilo ni zaostajanja ni okamenjenosti ni prejednostavnih osuda živih i vitalnih fenomena.

Uz tu hipertrofiju sintetizma teče usporedno i jedna druga težnja, koja se na prvi pogled od sintetizma razlikuje, ali koja u biti također znači izvjesni intelektualni otklon odgovornosti, kao i hipertrofirani sintetizam. Tu drugu težnju moglo bi se nazvati težnjom točke i novog retka; i možda je najplastičnije izražena u jednom odlom-

ku dijaloga na jednoj nedavnoj »koncilskoj tribini«. Poslije konferencije neki je slušalac spomenuo predavaču mane Crkve iz prošlosti: simbiozu s Državom, inkviziciju, vjerske ratove, ideološki totalitarizam, klerikalizam, paternalizam prema radničkoj klasi. Predavač je odgovorio otprilike da nije konstruktivno kopati po prošlosti, nego da radije treba tražiti nove putove. Ne znam je li se onaj oponent zadovoljio tim odgovorom. Ja nisam. Meni je taj odgovor nekako sličio na težnju da se pristupi Pričesti bez ispovijedi, bez pokajanja, bez pokore. S takvim metodama djelujemo zapravo kao aparatički koji su dobili novu direktivu pa sad postupaju po njoj disciplinirano zaboravivši da je jučerašnja bila drukčija. Ali svijet kojemu se obraćamo nema mehaničku savjest aparatička. Svijet pamti ono što mi po direktivi veselo zaboravljamo: što zaboravljamo bez pokajanja. Izrael je vazda znao reći: »Sagriješismo Gospodu«, i vazda je znao primiti rušenje Hrama, propast Jeruzalema, deportacije i pogrome kao kaznu Prěsvetoga za svoj grijeh. Mi se smatramo novim Izraelom, ali tu poniznu mudrost starog Izraela kao da još nismo naučili: za sva svoja zla, za otpad čitavih klasa, za otpad čitave jedne kulture od Crkve vazda smo bili skloniji kriviti druge nego sebe, nego svoj grijeh, grijeh trijumfalizma i anatemi- zma, grijeh neostvarenja kršćanstva u nama samima.

U jednom nedavnom govoru (12. srpnja 1967.) tužio se Pavao VI da mosta koji bi imao povezivati Crkvu sa suvremenim čovjekom »ili nema, ili je slabo saobraćajan, ili je srušen«. Jedan od razloga zašto je tako, možda najdublji razlog, jest upravo duh trijumfalizma u Crkvi: stari, presigurni, presimplicistički, križarski i apologetički trijumfalizam odbio je od Crkve čitave klase (i to najbolje i najkonstruktivnije klase naše civilizacije: građansku i radničku), a novi trijumfalizam ne može ih privući jer je u biti, ako i izražen drukčijim formama, isti kao i stari: mehanički discipliniran, propagandistički neanalitičan, masifinantno vulgaran, sintetistički hipertrofiran; i uz to još nepokajano ažuriran, i dakle u biti demagoški. Da bi se moglo graditi most između Crkve i suvremenog svijeta, treba najprije izbrisati te ružne nabore s novog lica Crkve.

Spomenuti govor Pavla VI znači zapravo konstataciju irealnosti katoličkog neotrijumfalizma. Jer jedna je od značajki toga trijumfalizma i tvrdnja da Crkva nikad nije bila jača i uvaženija u svijetu nego danas. Ta se tvrdnja

uporno čuje u neotrijumfalističkoj štampi, i dok s jedne strane znači neodgovornu demagogiju, s druge strane predstavlja neozbiljno opijanje riječima, makrolaliju kojom varamo sami sebe. Jer istina je zapravo to da Crkvu danas svi slušaju s izvjesnim zanimanjem, pa često i s poštovanjem, ali da se sile svijeta unatoč tome kreću mimo riječi Crkve. Nekad je Urban II mogao jednim govorom pokrenuti kršćanski svijet u križarski rat protiv islama, nekad je Aleksanadr VI mogao jednim potezom na geografskoj karti spriječiti svjetski rat između prvih velikih kolonijalnih sila. Danas ni najplemenitiji papinski govor ni najžarča papinska nastojanja ne mogu spriječiti smrt ni jednoga jedinog borca u Vijetnamu. U takvoj situaciji kolportirati kako je Crkva »danas jača nego ikad« djeluje naivno, kad nije neodgovorno. Jer ima i neodgovornosti u nekim našim demagoškim potezima, na primjer kad se hvalimo kako nam osamdeset posto građana vjeruje u Boga — dok su nam crkve pune samo u zaostalim seoskim srednjovjekovnim rezervatima, dok nam na gradske mise dolazi većinom stariji svijet iz tradicionalnih malograđanskih sredina, dok u gradu sa dvadeset i sedam tisuća studenata jedva tisuću dolazi na vjeronauk za studente, dok nam je gotovo sva inteligencija i poluinteligencija, da o radničkoj klasi i ne govorimo, otuđena od vjerskog pojmovanja. Ne velim da u takvoj situaciji treba klonuti u malodušnost i malovjernost — »Moj Otac uvijek radi, i Ja radim«, riječi su Gospoda i Učitelja našega, ali mistificiranje stvarnosti naivnim i taštım optimizmom neće pomoći da se takva situacija autentično izmijeni.

Pisano je: »Nema otkupljenja bez krvi«. Mi smo svoju fizičku krv vazda znali davati ne štedeći: u križarskim ratovima, u vjerskim ratovima poslije Reforme, u turskim ratovima, u raznim ideološkim progonstvima. Ono što smo uvijek manje znali, ono što ni danas pravo ne znamo, jest dati krv vlastite samouvjerenosti, to jest vlastite oholosti. A bez nje, bez te krvi skuplje od krvi iz žila, nema otkupljenja — otkupljenja Crkve od sedamnaest stoljeća jedne teške historije u kojoj je naša Vjera u Boga Abrahamova i u Krista Njegova bila okovana poganskim, filozofskim, političkim, demagoškim, taštım trijumfalističkim oblicima religije.

B.